

(*Tallián Tibor laudáció, MTA, 2017. március 13.*)

Tallián Tibor a magyar zenetudomány legsokoldalúbb, ma kétségkívül legnagyobb kisugárzású egyénisége. Életprogramját szívesen hasonlítanám a hazai muzikológia emblematikus alakjának, Szabolcsi Bencének munkásságához, aki a filológiai aprómunkától, források feltárásától külföldi folyóiratokban megjelenő dolgozatokig, a művelt magyar olvasónak is érthető monográfiáig megannyi műfajban itthon iskolát teremtett; közben vállalta a muzikológusok képzését és azzal párhuzamosan egy akadémiai intézet megalapítását és igazgatását; sőt a kortárs magyar zeneszerzés felé is szignifikáns szálak fűzték – Bartóknak fordítója, Kodálynak bizalmasa lehetett. De a hasonlat, legalábbis az utolsó pontot illetően nem állná meg a helyét. Ugyanis Tallián Tibor és a kortárs magyar zene kapcsolata más dimenziókban mozog. Elsősorban az opera műfajában, ő évtizedek óta független, befolyásolhatatlan, nagy tekintélyű analitikusa és ítése mindannak az új alkotásnak – elsősorban a magyar szerzők ősbemutatóinak, de kortárs külföldi operáknak is –, amit itthon színre visznek. Ezek, s egyéb operaelőadások nyomán születő írásai nem hagyományos kritikák-recenziók, hanem az évek múlásával egyre inkább Tallián magasröptű esszéi, ezért van helyük MTMT bibliográfiájában. *Muzsika* folyóiratbeli effajta írásfolyamát rokon humán tudományok képviselői is sok év óta kitüntetett figyelemmel kísérik, mert látnivaló, hogy a műfaji határok elmosódtak: operakritika álarca mögött bennük egy jelentős tudós értekezik a haszonelvű zenetudományi publikációs műfajokba beszoríthatatlan problémákról.

Rátérve voltaképpeni mondandómra: a kiváló családi héttérből érkező Tallián Tibor a budapesti Zeneakadémián 1964 és 1969 között folytatott zenetudományi tanulmányai kapcsán egy helyütt három tanára nevét emeli ki: Szabolcsi Bence, Bartha Dénes és Kroó György nevét. Szabolcsi volt az ideál, a mérce, s a felismerés nem maradt egyoldalú: Herder-díjának ösztöndíjasaként Szabolcsi őt választotta, így 1971/72-ben Tallián Tibor a bécsi egyetemen pallérozódhatott. Itt egyebek között látnia kellett, hogy a kortárs német és német nyelvű zenetudomány java egyelőre változatlanul többet mond, mélyebb összefüggéseket tár fel e művészeti ágról, mint a világszerte erősödő angol nyelvű, főleg amerikai muzikológia – ne feledjük, ez Carl Dahlhausék fénykora volt, akivel és holdudvarával Bécsben nemzetközi konferenciák kapcsán ismételten találkozni lehetett. Ez a kulturális miliő korán felvértezte Tallián Tibort a tudományágunkban is már akkor mind jobban eluralkodó angol nyelvdominancia, és általában az igényes szakprózát kiszorító *pidgin English* ellen. NB A *Studia Musicologica* szerkesztőjeként Tallián ma is elengedhetetlennek tartja, hogy elsőszámú folyóiratunk többnyelvű maradjon. Maga egyébként már pályakezdő éveiben fontos angol és német köteteket-dokumentumgyűjteményeket fordított magyarra, egyebek között Schoenberg zeneszerzés-könyvét és egy levélkötetét. Másodikként említett egykori tanárának, Bartha Dénesnek csakhamar társszerzője lett: *A zenetörténet antológiája* Bartha alapkönyv 1974-es átdolgozott-kibővített új kiadását ő készítette el.

Jómagam a 70-es években közlőül tapasztalhattam a fiatal Tallián Tibor kutatói palettájának sokoldalúságát és bámulatos munkabírást, ugyanis egy időre csatlakozott a Bartók Archívum kis kutatócsapatához. Akik csak a centenáriumi 1981-es esztendőben jelentek meg, utóbb három nyelvre lefordított, tavaly átdolgozott-kibővített kiadásban magyarul újra hozzáférhetővé vált, ekként máig alapműként forgatott Bartók könyvére gondolnak, megfélekedeznek e monográfiát körülvevő különféle tudományos mélyfúrásairól: egyebek között a *Cantata profana – az átmenet mítosza* című nagy-tanulmányról, a „Bartók és a szavak”-beli szöveganalízisekről, a „Quellenschichte der Tanz-Suite” értekezéséről. Gyanítom, valamennyi létrejöttét legalább részben az motiválta, hogy felmutassa, miféle tudományos közelítések hiányoznak az itthoni és külföldi kurrens Bartók-kutatásokból. Tallián Tibor egyébként gyorsan kinőtte a Bartók Archívum munkatársa szerepkört és a 20. századi magyar

zenetörténet koncepciójának megalapozására a Tudományos Akadémia zenetudományi intézetében saját kutatócsoportot és kutatási főfeladatot kapott. De hogy továbbra sem maradt hűtlen a Bartók-kutatáshoz, azt a későbbi évtizedek olyan alapművei tanúsítják, mint a *Bartók fogadtatása Amerikában* könyv, vagy a *Bartók Béla írásai* sorozat 1. kötetének modellértékű megalkotása.

Harmadikként említett egykori tanára, Kroó György korán, már a 70-es években bevonta őt a budapesti Zeneakadémián székelő, az egyetlen magyar zenetudományi tanszakra való tanításba, mert tudta, hogy az operatörténet, a régi olasz zene, a német dal-literatúra, a Schubert muzsika, és megannyi témában másféle szemlélettel tanítana, mint a többi tanár. Kissé előrefutva az időben, nem véletlen, hogy amikor Kroó Györgyöt a buta adminisztrációs rendelkezések nyugdíjba kényszerítették – Talliánnal kettesben éppen kidolgozták az első hazai zenetudományi doktori programot –, Kroó rá hagyta a zenetudományi tanszak vezetését. Tudományos Akadémiai fő munkaköre mellett 1997 és 2002 között ő volt a tanszék vezetője, miközben 1998-tól már az MTA Zenetudományi Intézetének is ő lett az igazgatója – utóljára Szabolcsi Bence mert elvállalni ennyi tudományszervezési felelősséget. (Egyébiránt 1993 és 2008 között az ELTE Bölcsészettudományi Kar Művelődéstörténeti Tanszék docenseként is tanított.) A Zeneakadémiai tanszékvezetésről Tallián egyébként maga köszönt le: az egyetem szemszögéből nehéz emberré vált, aki a színvonal védelmében, a tudományszak méltósága érdekében nem fogadta el a kurzuslisták aznap érvényes, felülről jött adminisztrációs kereteit. Mint ahogy egy későbbi időpontban, a kutatóközpontok felállításakor MTA intézetigazgatói posztjáról is önként lemondott, mert nem látta biztosítottnak tudományszervezési koncepciójának folytathatóságát. Természetesen mindkét intézményben ma professor emeritus, a kutatás, az utódképzés meghatározó autoritása.

Visszatérve Tallián Tibor 1980-as években kibontakozó intézeti kutatási munkájához: a 20. század magyar zenetörténetének megírását előkészítendő sokoldalú műhelyszervezésbe fogott. Ő maga körvonalazta a majdani kötet (utóbb kötetek) koncepcióját, írt próbafúrászerű esettanulmányokat, szervezett és szerkesztett Berlász Melinda társaságában dokumentum-feltárásokat (a *Műhelytanulmányok a magyar zenetörténethez* köteteire emlékeztetek), keresett kapcsolatot hazai színháztörténészekkel, társtudományok kutatóival, járt konferenciákra (elsősorban német és osztrák, olasz, szlovák tanácskozásokra). (Megjegyzem, e tárgyközben végzett saját kutatásai és előadásai egy eminens csoportjáról 2014-ben *Magyar képek: Fejezetek a magyar zeneélet és zeneszerzés történetéből 1940–1956* címmel egész kötetre valót tett hozzáférhetővé.)

A 90-es évek végén – látva, hogy a Zenetudományi Intézetben a 20. századi magyar zene kutatásánál sanyarúbb helyzetbe került a 19. századi magyar zenetörténet megírásának intézeti teamje – Tallián Tibor tudományos írásaiban megerősödött a magyar opera kezdeteit feltáró, az Erkel-zene hányatott utóéletét górcső alá vevő dolgozatok sora. Elévülhetetlen érdeme, hogy a többször eltervezett, de elvetélt Erkel kritikai összkiadás fonalát felvéve, egy új koncepció kiérlelése után a 90-es évek végén fiatal kutatókból csapatot szervezve főszerkesztőként elindította az *Erkel Ferenc Operái* kritikai kiadást. 2002-ben két hatalmas kötetben jelent meg a *Bátori Mária*, 2006-ban és 2009-ben három-három kötetben követte a *Hunyadi László* és a *Bánk bán*, csupa olyan eredeti verzió, amit soha nem nyomtattak még ki; a magyar operatörténet alapművei, amelyeket sokszorosán átdolgozott-hamisított változatban játszottak operaházaink. Az eddigi kötetek kottarészét és kritikai apparátusát irányításával két munkatársa (Szacsvai-Kim Katalin, ill. Dolinszky Miklós) készítette, de a történeti-műfaji háttér feltárását, ha szükségessé vált, Tallián Tibor vállalta. Hogy ez a *magnum opus* éppen hol tart, arra a mai székfoglaló előadás is ablakot nyit.

Vitathatatlanul az Erkel-kutatás aurájához tartozik Tallián Tibor egyik utolsó nagy műve, a tavalyelőtt könyvként is megjelent MTA doktori disszertáció, a *Schodel Rozália és a hivatásos magyar operajátszás kezdetei*. Ez a 662 oldalas monográfia műfaját tekintve

egyszerre színház-, műfaj-, és tágabb értelemben vett kultúrtörténet, miközben tárgya elsősorban mégis a zenetörténet írás. Mestermunka, más, mint bármi előtte a magyar szakirodalomban. Legmerészebb, szinte önálló könyvnyi utolsó fejezete különleges operazene-boncoló, interpretáció-elemző esszé, amely – túllépve szűkebb témáján és a 19. századi opera-repertoáron – Tallián Tibor dramaturgiai- és szerepanalízisekkel kísérletező műhelymunkájába ad betekintést. Hogy nehéz olvasmány, azzal szerzője éppúgy tisztában van, mint azzal, hogy más-más olvasójának, más-más hallgatóságának éppen melyik nehézségű gondolatmenetét–nyelvét kínálja éppen fel.

Ez itt ma egy sokféle diszciplína képviselőjében megjelent eminens szakemberek gyülekezete; várjuk, mit és milyen mélységig tár fel műhelymunkájából Tallián akadémikus!

Somfai László